

УДК 323.22 (477)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Віктор Ткачук

*Національний університет "Львівська політехніка" ка
політології та соціології 79013, Львів-13, вул. С. Бандери, 12.*

Розглянуто методологічні аспекти трансформаційних процесів в Україні. Висвітлено місце та роль політичних партій у формуванні громадянського суспільства в Україні та інших посттоталітарних країнах.

Ключові слова: політична партія, громадянське суспільство, трансформаційні процеси.

Процес формування української державності, демократичних основ політичного життя, розбудова плюралістичної структури політичних інституцій, формування адекватних сучасному рівню цивілізації форм свідомості неможливе, на наш погляд, без чітких напрямків, форм політичної діяльності, через які лише й можуть проявити себе ці феномени. Політична діяльність, як системозапочатковуюча основа, є сутністю влади, політичних та правових норм, політичної культури. А політична культура є своєрідним мірилом не лише політичних відносин, а й соціальної, економічної, духовної сфери буття людини. Політична діяльність є системою усвідомлених, цілеспрямованих дій соціальних суб'єктів задля реалізації їхніх групових політичних інтересів у розподілі політичної влади. Тобто – це усвідомлений і цілеспрямований процес реалізації соціальними суб'єктами політичних інтересів. Він переплітається з різними сферами суспільного життя, матеріалізується у політичних рішеннях, стратегії й тактиці політичних організацій, залежить від ступеня наукової розробки політичної ідеології, рівня розвитку політичної свідомості та політичної культури соціальних суб'єктів, ступеня залучення в її сферу інших соціальних прошарків та груп населення. Відомі західні політологи вважають, що політика, по суті, є суперництвом між групами людей за вплив на політичну діяльність уряду [1].

Політична діяльність здебільшого акцентує увагу на тактичних діях. Її менше хвилюють стратегічні цілі, довготермінові пріоритети: у Макіавеллі – володар керується обставинами конкретної політичної ситуації – будь-які засоби виправдані, оскільки визначаються намірами; у Гегеля – все розумне – що дійсне, те що дійсне – розумне.

Емпірично діяльність окремої людини вписана в систему суспільних відносин, які становлять продукт взаємодії людей. Система суспільних відносин складна й динамічна, утворена з елементів і підсистем різного порядку, які співвідносяться як загальне, особливе й одиничне. Загальне утворює середовище найбільш високого гатунку, тобто суспільство як ціле. Детермінуючий вплив суспільства на діяльність індивіда опосередковується особливим і одиничним, тобто елементами середовища, які становлять специфічні умови життєдіяльності кожної групи, верстви, а також – безпосереднє оточення особи, її мікросередовище – ті малі групи, у які включений індивід.

Оскільки будь-яка політична система є динамічною, творча дія усе ж прориває нав'язану інерційною дією сталість політичних структур. Оскільки політична система функціонує на послідовній зміні інерційного та творчого типу дій, абсолютна її стабільність неможлива, так само, як і постійні зміни. Політична боротьба є одним з найвагоміших етапів формування нових відносин, соціальної реальності. П.Бурдьє зазначав, що "...здатність здійснювати явно, публічно, робити наявним, тобто офіційним те, що має відношення до об'єктивного або колективного існування, хоча досі залишалось у стані індивідуального досвіду, було очікуваним, – ця здатність набуває величезної соціальної ваги, отримує здатність творити групи, формувати ясне бачення ситуації, створювати здорові відносини у будь-якій спільноті..." [2, с.21].

Сучасний суспільно-політичний стан в Україні ще потребує неупередженого переосмислення. З огляду на динамічність процесів можемо лише стверджувати неоднозначність становлення й структурування державних інститутів [3]. Ми можемо говорити лише про найбільш загальні тенденції, головні елементи цієї структури, пам'ятаючи при цьому, що вони чітко не окреслені, не мають ще визначених меж. Такий стан країни можна охарактеризувати як "слабке суспільство".

Справді соціальна структура українського суспільства недорозвинута. Станові, групові, корпоративні інтереси чітко не визначені. Політичні структури та громадські організації, які б мали відображати та захищати інтереси відповідних верств населення, мобілізувати на досягнення певних цілей, слабкі, їх роль у політичному житті незначна.

Трансформаційні процеси у посттоталітарних країнах, які зумовили появу великої кількості політичних партій після багатолітнього політичного партійного монополізму, настільки фрагментували політичну владу, що важко говорити не лише про дієздатність політичних систем, а й про вкрай необхідну конкретизацію засад їх формування та напрямків розвитку.

В умовах трансформації недоцільно підтягувати реальність до теоретичних схем, слід ретельно аналізувати генезис політичного буття.

Ключ до пізнання складних процесів у сучасній Україні не лише у розумінні, куди вони скеровуються, а також у баченні їх генезису. Активність політичних партій, як головних суб'єктів політики, таким чином, визначають не лише нові ідеї, а й старі стереотипи. Російський політолог Н.Єршова стверджує, що "тільки 2% нової російської еліти є новачками, а майже 80 % нинішніх представників – це елітні чи "переделітні" групи кінця 80-х років" [4, с.156]. Український дослідник А.Білоус зауважує, що майже стільки ж нинішніх керівників на центральному, регіональному та місцевому рівнях походить з колишньої партійно-господарської номенклатури [5, с.39].

У центрі розгляду зв'язки "партія – державна влада" стоїть питання виборів, як визначальної процедури демократичного процесу, результатом якої є легітимність цієї влади. Кажуть, що для демократичної партії вибори розпочинаються наступного дня після виборів попередніх. Практично у всіх дефініціях наголос робиться на участі у виборчому процесі як на основній функції, здійснення якої найповніше виражає призначення партії.

Як кожна автономна одиниця у структурах громадянського суспільства, політичної системи, політична партія функціонує за її внутрішніми законами. Статутні засади окреслюють діяльність політичних партій. Наділяючи партію високими повноваженнями у процесі здійснення демократичного способу державного правління, суспільство вимагає забезпечити найвищий рівень демократичності внутрішньої самоорганізації і принципів правління самої партії. Демократичними вони мають бути не лише за вихідними цінностями власних програм, а й за лінією поведінки, практичним арсеналом організаційного самовтілення. Політичні партії, конкуруючи, забезпечують плюралістичний характер суспільства, вони функціонують у багатоманітному, далекому від уніфікації середовищі.

Розстановка політичних сил у державі за світоглядною ознакою значною мірою відтворює соціальну структуру суспільства, історичний та політичний досвід нації, морально-психологічні особливості соціуму. Ідеологічна риторика політичних партій зводиться до встановлення пропорцій взаємовідносин особистого та колективного, громадянина та держави. Будь-яка політична партія – це не абстрактна машина, яка здатна породжувати різноманітні ідеї, пов'язані з облаштуванням суспільства, а й конкретні люди. Політичні партії утворюють багаторівневу структуру відповідно до своїх ролей і мотивів участі в житті суспільства [6, с.129]. Політичні партії займають нішу зліва чи справа політичного спектра залежно від легалізованої ними дози втручання держави у життя та діяльність їх громадян. Дуже часто ці взаємини пов'язані з економікою, яка містить такий сукупний показник як податок, тому вже стало аксіомою, що, наприклад, з приходом до влади у США республіканців податки падають, а з приходом демократів – зростають.

Політичні партії займають посередницьку позицію у трикутнику: громадськість (виборці) – політичні партії – парламент. “Саме партії є засобом, за допомогою якого опосередковуються політичні наміри суспільних верств і груп. Партії є своєрідним каналом зв'язку між відповідними інтересами та їх практичною реалізацією через органи державної влади, в тому числі й парламенти” [7, с.75].

Більшість політичних партій України фактично є політичними клубами – кількість їх членів коливається від кількох сотень до кількох тисяч. Вони не можуть вести за собою маси, мобілізувати їх привабливими ідеями, практично спроможними програмами, бо й самі дезорієнтовані, не можуть впевнено спиратися на конкретну соціальну базу, потреби якої мають відображати, не мають у своєму розпорядженні методів, за допомогою яких могли б досягнути свої програмні цілі. Тому фактично люди департизовані, хоча все суспільство стало політизоване. Лише незначний прошарок населення збирається на виборах підтримати ті чи інші партії, а майже чверть виборців взагалі не збирається брати участь у виборах, перетворюючись у своєрідний політичний баланс, який зможуть використати у критичний момент найбільш спритні політики.

Слід сприяти розвитку політичних партій як виразників певних інтересів, якомога швидше перейти від формальної багатопартійності до реальної, діючої, цивілізованої багатопартійної політичної системи. Породжені цивілізацією глобальні небезпеки, які не знають ані просторових, ані соціальних меж, є сьогодні стимулюючим чинником суспільного розвитку.

Перехід від однопартійності до багатопартійності в Україні – процес доволі складний і суперечливий. Проблема, яка гостро стоїть у партійній політиці України на теперішньому етапі, полягає у реальному перетворенні українських партій у потужні політичні сили, які б представляли та реалізували волю народу через участь у виборах та парламентській діяльності. Реалізація цієї проблеми дала б змогу реально перетворити українські партії на парламентські партії сучасного взірця, які виконували б функції важливих інституцій політичної системи та сформу-вали б систему політичного плюралізму, яка є основою демократичного громадянського суспільства.

-
1. *Шлезингер А.* Циклы американской истории. М., 1992; *Бжезінський З.* Велика Шахівниця. Львів, 2000; *Lippman W.* Preface Politics. N.Y., 1950; *Lipsel S.* Political Man: The Social Bases of Politics. Garden City, 1963.
 2. *Бурдые. П.* Социальное пространство и генезис “классов” // Вопросы социологии, 1992. Т.1. С.21.

3. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій. Львів, 1996.
4. Еришова Н. Трансформация правящей элиты России в условиях социального перелома // Куда идёт Россия? Альтернативы общественного развития. Вып.1. М.,1994.
5. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. Київ, 1997.
6. Петренко В., Митина О. Психосемантический анализ динамики общественного сознания. Смоленск, 1997.
7. Шаповал В. Зарубіжний парламентаризм. К., 1993.

THE METHODOLOGICAL PROBLEMS OF THE ANALYSIS OF POLITICAL TRANSFORMATION PROCESSES IN UKRAINE

Victor Tkachuk

*National University "Lviv Politechnica" chair of
politology and sociology 79013, Lviv-13, S.Bandery str.,12.*

The article observes methodology and theoretical problems of the transformation processes in Ukraine, the place and role of the political parties in the forming of society are investigated for Ukraine and other post-totalitarian countries.

Key words: political parties, transformation processes, society

Стаття надійшла до редколегії 19.11.1999

Прийнята до друку 19.11.2001